The Greek Review of Social Research

Vol 42 (1981)

42-43

Χριστιανισμός και κοινωνία: Δέκα υποθέσεις

Δημοσθένης Σαβράμης

doi: [10.12681/grsr.420](https://doi.org/10.12681/grsr.420)

Copyright © 1981, Δημοσθένης Σαβράμης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Σαβράμης Δ. (1981). Χριστιανισμός και κοινωνία: Δέκα υποθέσεις. *The Greek Review of Social Research*, 42, 167-175. <https://doi.org/10.12681/grsr.420>

χριστιανισμός καί κοινωνία

δέκα υποθέσεις

τού
Δημοσθένη Σαβράμη

Καθηγητού Κοινωνιολογίας της Θρησκείας
Πανεπ. Κολωνίας και Βόννης

Μετάφραση: Κ. Ι. Μαρούντας
Dr. rer. pol.

1η Υπόθεση: Όταν ο κοινωνιολόγος αναλογίζεται μία θεολογία της Καινής Διαθήκης, ενδιαφέρεται, βασικά, για μαρτυρίες που μπορεί να έχουν καθαρά κοινωνιολογική σημασία. Τότε πρό πάντων, όταν ασχολείται με τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ θεολογίας και κοινωνίας πρέπει πρώτα να ξεχωρίσει εκείνες τις μαρτυρίες της Καινής Διαθήκης, που άφ' ενός βρίσκονται στην αρχή κάθε χριστιανικής θεολογίας και άφ' έτερου έχουν ή είχαν σημασία για την κοινωνία. Ός σπουδαία μαρτυρία θεωρώ τη φράση: «Τά άρχαία παρήλθεν, ίδού γέγονε καινά τά πάντα» (2 Κορ. 5,17). Έ φράση αυτή είναι σημαντική, γιά τη θεματική μας, όχι μόνο γιati τό νέο μάς αναγκάζει νά σκεφθούμε την κοινωνική μεταβολή, αλλά και γιati ή ριζοσπαστικότητα αυτής της μαρτυρίας προκαλεί την απάντηση σέ δύο σημεία: πρώτο: Ό Χριστός παρουσίασε ένα νέο πρόγραμμα κοινωνικής ανανέωσης και δεύτερο: Τι εννοείται μέ τό νέο και πώς διακρίνεται τό νέο αυτό από τό παλαιό.

Πιστεύω ότι σ' αυτά τά σημεία μπορώ νά δώσω απάντηση ακολουθώντας την έξής υπόθεση: Ό Χριστός δέν διατύπωσε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα γιά την ανανέωση της κοινωνίας. Γιατί πρώτον, ό άγώνας του εναντίον των κακών κοινωνικών καταστάσεων είναι θρησκευτικής φύσεως, και σίγουρα όχι κοινωνικοοικονομικής. Δέύτερο, ό Χριστός δέν ήταν κανένας κοινωνικός ουτοπιστής, ώστε νά μήν μπορεί νά αντιληφθεί ότι ή κοινωνία της εποχής του δέν ήταν δυνατό νά μεταβληθεί άμεσα μέ βάση τη διδασκαλία του. Και τρίτο, τό σχέδιο ενός συγκεκριμένου κοινωνικοοικονομικού συστήματος θά άποτελούσε αντίφαση στή θεμελιώδη αλήθεια ότι «οὐ δέ τό Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (2 Κορ. 3,17). Γιατί—Έτσι μάς διδάσκει και ή Έστορία της Θεολογίας και της Έκκλησίας—τή στιγμή που ό Χριστιανισμός εμφανίζεται ως συγκεκριμένο πρόγραμμα κοινωνικοοικονομικής ή πολιτικής φύσεως, εκφυλίζεται σέ όργανο της κυριαρχίας του ανθρώπου στόν άνθρωπο.

Συνεπώς, ή θεολογία της Καινής Διαθήκης δέν μάς προσφέρει συγκεκριμένο πρόγραμμα που μπορεί νά χρησιμοποιηθεί γιά την ανανέωση της κοινωνίας. Δημιουργεί όμως τις προϋποθέσεις που μπορούν νά προκαλέσουν την κατάργηση των κοινωνικών κακών και τη γένεση μιάς νέας κοινωνίας. Σ' αυτές τις προϋποθέσεις, σέ πρώτη θέση υπολογίζεται ό νέος άνθρωπος, ό όποιος μέ τη δύναμη της πίστης του μπορεί νά έλευθερωθεί από κάθε καταναγκασμό, γιά νά άφιερώσει όλες του τις δυνάμεις στην ανανέωση της κοινωνίας σύμφωνα μέ τό πνεῦμα του Χριστού.

Συγκρινόμενος μέ τόν προχριστιανικό, ό κόσμος που έθελσε ό Χριστός εμφανίζεται—θεωρημένος ιδεατοτυπικά—ως ένας κόσμος, μέσα στόν όποιο κάθε άνθρωπος, ανεξάρτητα από την κοινωνική και λοιπή καταγωγή του, παριστάνει ότι πολυτιμότερο μπορεί, γενικά, νά υπάρξει. Όλα τά άλλα, υλικές και πνευματικές άξίες, χρησιμεύουν μόνο στό νά βοηθήσουν τόν άνθρωπο στίς προσπάθειές του νά πραγματοποιηθεί μόνος του ως άνθρωπος. Έτσι, ή έννοια άγάπη άποκτά μία τελείως ιδιαίτερη σημασία που δέν υπήρχε στόν προ-

χριστιανικό κόσμο. Ἡ χριστιανική ἀγάπη καταργεῖ *δ-λους τοὺς φραγμοὺς*, πὺ μπορεί νὰ χορίζουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ καθιστᾷ ἔτσι δυνατὴ τὴν ἀρση κάθε *ἐγωισμοῦ*, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ *συλλογικοῦ ἐγωισμοῦ* τῆς πολιτείας.

Ὁ Σταυρὸς εἶναι τὸ σύμβολο τῆς τιμῆς πὺ ἔπρεπε νὰ πληρώσει ὁ Χριστὸς στὶς δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ ἐλευθερώσει τοὺς συνανθρώπους του ἀπὸ κάθε καταναγκασμὸ, ἐνὼ ἡ Ἀνάστασις ὑποδηλώνει τὴ νίκη ἐπὶ τὸν δυνάμεων τοῦ κόσμου, πρὸς φεῶς τῆς ὑποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἐτσι, ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ χαρμόσυνο μῆνυμα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, δυνάμει τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ, μπορεί νὰ ἀλλάξει τὸν ἴδιο του τὸν ἐαυτὸ καὶ δι' αὐτοῦ ὅλον τὸν κόσμο ἐκ θεμελίων, δηλαδὴ *ἐπαναστατικᾶ*.

Σύμφωνα μὲ τὴ θεολογία αὐτῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἡ Ἐκκλησία εἶναι νοητὴ μόνον ὡς κοινότητα ἐκείνων πὺ πιστεύουν στὸν Χριστό. Συνεπῶς, ἡ Καινὴ Διαθήκη γνωρίζει μία μόνον λειτουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος, δηλαδὴ ἐκείνῃ τοῦ ὑπηρετεῖν. Τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα ὡς *αὐθεντικὴ ἐξουσία*, καθὼς καὶ δ,τι ἄλλο μπόρεσε νὰ ἐπιβληθεῖ σὲ βάρος τοῦ δημιουργικοῦ καὶ χαρμόσυνο χαρακτήρα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης—στὰ πλαίσια τῶν διαφόρων θεολογιῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων, πὺ προέκυψαν μεταγενέστερα—ἀποτελεῖ, κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος, συνέπεια τῶν ἀλληλεπιδράσεων, πὺ πατρῷου μεταφύ θεολογίας καὶ κοινωνίας.

II

2η Ὑπόθεση: Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους κινδύνους πὺ ἔμενε ἀπαράτητος στὴν διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, ἦταν ἡ παρανόηση πὺ μπόρεσε νὰ προέλθει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, γιὰ ἐκείνους πὺ ἤθελαν νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία αὐτῆ, μόνον ἓνα μπόρουσε νὰ θεωρεῖται σημαντικό: νὰ εἶναι ἐτοιμοὶ γιὰ τὴ μεγάλῃ ἡμέρᾃ, νὰ ἐλευθερώσουν ἑσωτερικᾶ τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν κρατήσουν ἐλευθερὴ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα πὺ θὰ μπόρουσαν νὰ ἐκθέσουν σὲ κίνδυνον τὴν ἐτοιμότητά αὐτῇ. Ἡ συνέπεια θὰ ἦταν ἡ ριζοσπαστικὴ ἀρνηση τοῦ «κόσμου», τῶν προβλημάτων του καὶ τῆς ἀνάλογης μέριμνας, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν λαμβάνει κανεὶς ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν εἶναι μόνον *χριστοκεντρικὴ* ἀλλὰ καὶ *ἀνθρωποκεντρικὴ* ἔτσι, ὥστε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ περικλείει καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν κοινωνία, μέσα στὴν ὁποία ζεῖ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ ὑπὸ ἱερωμένη διωκτικὴ κοινωνικὴ τάξη ὥθησε τοὺς γνήσιους Χριστιανούς στὴν ἀπομόνωση, καὶ ἔτσι προέκυψε μία μορφὴ ζωῆς, ἡ ὁποία ὄχι μόνον εὐνόησε τὴν ἀρνηση τοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ τὴν προήγαγε σὲ μία θεολογικὰ νομιμοποιημένη πνευματικὴ ἀντίληψη καὶ ἓναν τρόπο ζωῆς. Ἀλλωστε, αὐτὸ ἀνταποκρινόταν τελείως στὴν ἀνατολιτικὴ νοοτροπία, πὺ δὲν προτιμᾷ τὸν ἐνεργὸ ἄγωνα ἐναντίον τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξης, ἀλλὰ μία βασικὰ *παθητικὴ* στάση, ἡ ὁποία συνεπάγεται παρὰ τῆς, ψυχικῆς διάθεσης κατάρρευσης καὶ φρόνημα ὑποτέλειας.

Ἐτσι, δημιουργήθηκε στὴν Ἀνατολὴ ἡ θεολογία τῆς *ἐγκατάλειψης τοῦ κόσμου*, ἡ ὁποία καθιέρωνε τὴν ἐξωκοσμικὴ ἀσκητεία ὡς ἀνώτατη μορφή χριστιανικῆς ζωῆς. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἦταν νὰ χαθοῦν ὅλα τὰ δυναμικὰ στοιχεῖα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης στὸν ὅρο τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ στὶς χώρες ἐκείνες τῶν ὁποίων οἱ κοινωνικὲς μορφὲς ἀναπτύχθηκαν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τῆς θεολογίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θεολογία αὐτῆς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία θὰ μπόρουσε νὰ ἀναλάβει δημιουργικὴ λειτουργία στὴν κοινωνία, ἀφέθηκε νὰ μεταβληθεῖ σὲ ὑπηρετὴ τοῦ Κράτους καὶ ἔτσι ἐξανάγκασε τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἀπελευθερωμένο μὲ τὴ θεία τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ δούλους τοὺς καταναγκασμούς, νὰ ἀποδεχθεῖ τὸ κράτος ὡς ἰσοτιμὴ δυνάμει μὲ τὸν Θεό, στὴν ὁποία ὀφείλει νὰ ὑποταχθεῖ.

Ἡ προσπάθεια γιὰ νὰ ἐρμηνευθεῖ αὐτὴ ἡ κατάσταση, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας, ἐπισημαίνει μερικὰ *κύρια χαρακτηριστικὰ* τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, τὰ ὁποία μπόρει νὰ ἐννοηθοῦν στὰ πλαίσια μιᾶς διαδικασίας, στὴν ἀρχὴ τῆς ὁποίας βρίσκεται μία *ἀπόφασις*, πὺ εἶναι στενά συνδεδεμένη μὲ τὴν ἀνθρωπολογία. Ἡ διδασκαλία αὐτῆ λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει διαφθαρεῖ τελείως ἀπὸ τὴν ἁμαρτία: δηλαδὴ, στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἰσχύει ἡ *αἰσιόδοξη* ἀντίληψη ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι σὲ θέση νὰ ἀνανεωθεῖ, νὰ ἐξαυλώθει, νὰ τελειοποιηθεῖ μόνος του. Ἡ διδασκαλία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐμφανεῖται ἀπὸ ἰσχυρὴ πίστιν στὴν ἀγάπὴ τοῦ Θεοῦ καὶ στὴ συγγένεια τῆς ἀνθρώπινης μὲ τὴ θεία φύση. Ὁ ὀρθόδοξος πιστός, σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία αὐτῆ τῆς Ἐκκλησίας του, θὰ ἔπρεπε νὰ προορίζεται γιὰ συνεργάτης τοῦ Θεοῦ στὴ διαμόρφωση τοῦ κόσμου. Ἡ ἀντίληψη τοῦ καθηκοντος, τὴν ὁποία συναντᾶμε στὴν ἐξωκοσμικὴ ἀσκητεία Δυτικῆς καὶ Διαμαρτυρόμενης μορφῆς, θὰ ἀνταποκρινόταν, ὡς ἐκ τούτου, πολὺ περισσότερο στὸν ὀρθόδοξο πιστὸ πᾶσι νὰ ἐνδεχομένως στὸν καλβινιστὴν, τὸν ὁποῖον ἡ ἰσχυρὰ ἀπαισιόδοξη ἀντίληψη γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο μπόρει εὐκολὰ νὰ δηγήσει στὴ μοιρολατρία. Ἐπειδὴ οἱ θείες ιδιότητες τοῦ λόγου, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης, γιὰ τὸν ὀρθόδοξο πιστὸ, ἔχουν ἐξασθενήσει ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, χωρὶς διωκὸς νὰ ἔχουν γίνεαι ἀνίσχυρες, θὰ ἔπρεπε ἀκριβῶς ὁ πιστὸς αὐτὸς νὰ μπόρει νὰ ἀναπτύξει καλλίτερα αὐτὲς τὶς ιδιότητες παρὰ ἓνας ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος προσανατολίζεται πρὸς μία τὸν ἀνθρωπολογία, ἡ ὁποία θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπο *καθ' ὅλοκληρίαν διεφθαρμένο*, συνεπεία τῆς ἁμαρτίας.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, γεννᾶται τὸ δικαιολογημένο ἐρώτημα: Γιάτὶ ἡ αἰσιόδοξη αὐτὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν ἄνθρωπο στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν ἔγινε φορέας οἰκονομικῆς, πολιτιστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξέλιξης στὶς ὀρθόδοξες χώρες; Ἡ ἀπάντησις βρίσκεται στὸ ὅτι ἡ ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία ἀφήνει ἀνοιχτὲς *δύο δυνατότητες*. Ἡ μία σημαίνει τὴ συνεργασία τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀνανέωση τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ *ἐνεργητικὸς καὶ κοινωνικός* Χριστιανισμός, καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἡ *ἐγωιστικὴ μονόπλευρη* προσπάθεια, νὰ ἐπιτύχει τὴν τελειότητα μόνον γιὰ τὸν ἐαυτὸ του *στὴν ἀπομόνωση*, ἡ ὁποία μπόρει νὰ δηγήσει σὲ ἓναν *παθητικὸ ἀκοινωνικὸ* ἢ μάλιστα καὶ *ἀντικοινωνικὸ* Χριστιανισμό. Στὴ δευτέρῃ

περίπτωση, από την αισιόδοξη αντίληψη, ότι ο άνθρωπος είναι σε θέση να ανανεωθεί, να εξαυλωθεί, να τελειοποιηθεί και μάλιστα να θεωρεί μόνος του, προκύπτει *αρνητική* τοποθέτηση για τον κόσμο. Στην προκειμένη περίπτωση, η *διδασκαλία της θεώσεως* της 'Ανατολικής' Εκκλησίας, η οποία, στην κλασική της διατύπωση «Ο Θεός έγινε άνθρωπος για να μπορέσουμε και μες να γίνουμε θεοί», μάς παραδόθηκε από τον *Μεγάλο Αθανάσιο*, μπορεί να παίζει αποφασιστικό ρόλο. Η έννοια της θέωσης είναι η ανύψωση του ανθρώπου στη σφαίρα του θείου και η πνευματική, μυστική του ένωση με τον Θεό. Έδώ υπάρχουν ήδη οι απαρχές μιας εξωκοσμικής άσκητας και άρνησης του κόσμου. Η δριστηκή όμως άρνηση του κόσμου άρχισε μόλις τη στιγμή που καταβλήθηκε προσπάθεια να αποκλεισθεί ο κόσμος από τη σφαίρα του θείου, με την ταυτόχρονη προσπάθεια να πραγματοποιηθούν κύρια χαρακτηριστικά της θέωσης, δηλαδή η υπερνίκηση του υλικού και η πνευματικοποίηση της ζωής στην απομόνωση, δηλαδή στο μοναστήρι, αντί μέσα στον κόσμο και γιά τον κόσμο.

Όταν, λοιπόν, λέγω ότι η 'Ορθόδοξη' Εκκλησία πρέπει να έννοηθεί στα πλαίσια μιας διαδικασίας στην άρχη της οποίας βρίσκεται μια *ἀπόφαση*, έννοώ με αυτό ότι ο δρθόδοξος κόσμος, ενώπιον των δύο δυνατοτήτων που του άφησε ανοιχτές η ανθρωπολογία της 'Ανατολικής' Εκκλησίας, *διέλεξε τη δεύτερη*, με αποτέλεσμα στον χώρο της 'Ανατολικής' Εκκλησίας να γεννηθεί ένας μονόπλευρος πνευματικισμός επί ζήμια μιας δυνατής ανανέωσης του κόσμου. 'Αλλώς, εκφρασμένο ιδεατοτυπικά: 'Ο δρθόδοξος άνθρωπος απαντά στο ερώτημα: Πώς μπορώ να είμαι βέβαιος γιά τη μακαριότητά μου; Με πνευματικισμό, μυστικισμό, έκσταση, κτλ., με ταυτόχρονη άρνηση του κόσμου και των *ἀσολογικών* αντίληψεων που συνδέονται με' αυτόν.

Τη στιγμή όμως που ανακαλύφθηκε και αναγνωρίστηκε πώς ο κόσμος είναι *συμφορά*, νομιμοποιήθηκε στα μάτια των δρθόδοξων κόσμου η *εγκατάλειψη του κόσμου* σάν ένας τρόπος γιά να άρθεί η κατάσταση συμφορας του ανθρώπου. Έτσι, επιβλήθηκε ένα σύστημα αξιών που η άφετηρία του πρέπει να αναζητηθεί σε μια παράδοση ξένη προς τον κόσμο.

Οι συνέπειες του κοινωνικού παραγόντα της δρθόδοξης ανθρωπολογίας παραμερίστηκαν. 'Ενώ στη Δύση οι απαισιόδοξες απόψεις της ανθρωπίνης καταπόνησης, όπως ένδεχομένος η θεωρία του προορισμού, έννοησαν με την *έσωκοσμική άσκησία* τη δραστηριοποίηση των δυνάμεων του ατόμου και συνέβαλαν σε μια κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική πρόοδο, η οποία προσδιόρισε όλον τον δυτικό κόσμο, στην 'Ανατολή, παρά τον αισιόδοξο χαρακτήρα της ανθρωπολογίας, η οποία μπορούσε να είχε οδηγήσει σε μια έσωκοσμική άσκησία, έφθασαν σε μια *έξωκοσμική άσκησία*, η οποία, στην άκοινωνική της στάση, έδωσε στο χώρο της 'Ανατολικής' Εκκλησίας μια ξένη και έχθρική προς τον κόσμο φυσιογνωμία.

III

3η Υπόθεση: Διαπιστώσαμε ήδη ότι η θεολογία της Κανής Διαθήκης δημιουργεί τις προϋποθέσεις που

μπορούν να προκαλέσουν την άρση των κοινωνικών κακών και τη γένεση μιας νέας κοινωνίας. Σε πρώτη θέση σχετικά με' αυτό, αναφέραμε τον *νέο άνθρωπο*, ο οποίος με τη δύναμη της πίστης του μπορεί να απελευθερωθεί από κάθε καταναγκασμό· τό γεγονός ότι ο ύπο του Θεού επιθυμητός κόσμος μπορεί να είναι μόνο ένας κόσμος, στον 'όποιο *κάθε άνθρωπος*, ανεξάρτητα από την κοινωνική και λοιπή καταγωγή του, παριστάνει, δτι *πολιτύτερο* μπορεί γενικά να υπάρξει, και ότι η χριστιανική αγάπη καταργεί *όλους τους φραγμούς* που μπορούν να χωρίσουν τους ανθρώπους.

Στά πλαίσια ενός κόσμου ο οποίος αποδέχεται τη θεολογία της Κανής Διαθήκης, η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο δεν έχει θέση. Η μοναδική πολιτική θεολογία, που είναι σύμφωνη με τη θεολογία του Σταυρού και της 'Ανάστασης, είναι θεολογία η οποία άρνείται να επικυρώσει πολιτικές κυριαρχικές αξιώσεις, σάν ιερές και θελημένες από τον Θεό και η οποία, αντίθετος, ξεσκεπάσει, σάν βλαφήμία κατά του Θεού και του ανθρώπου, κάθε προσπάθεια γιά θέωση της πολιτικής εξουσίας.

Η ταχεία, όμως, μεταβολή της κοινωνίας που στά πλαίσιά της αναπτύχθηκε, κατά τους πρώτους αιώνες, ο Χριστιανισμός, προκάλεσε μεταβολή τόσο στη θεολογική σκέψη, δ'ο και στην 'Εκκλησία. Αδτή η μεταβολή έφερε, με τη σειρά της, νέα μεταβολή της κοινωνίας, η οποία όμως δεν είχε τίποτε κοινό με τις προσδοκίες που άφύπνισε η θεολογία του Σταυρού και της 'Ανάστασης της Κανής Διαθήκης.

Αναπτύχθηκε μια πολιτική θεολογία που ιεροποιήσε την ισχύ του Κράτους και η οποία, μ' αυτόν τον τρόπο, νομιμοποίησε, μεταφυσικά, την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο. Από τον *άπλό κανόνα* πίστης των πρώτων Χριστιανών '*Ιησούς είναι ο Κύριος*' (Ρωμ. 10,6· 1 Κορ. 12,3), προήλθαν, κάτω από ελληνικές επιρροές, πολύπλοκες μορφές διδασκαλίας και νόμιο, που έκαμαν αδύνατη την ανάπτυξη του νέου ανθρώπου.

Η πολιτική θεολογία της 'Εκκλησίας νομιμοποίησε την αυτοκρατορική θεολογία και τη θεολογία της νίκης του *Μεγάλου Κωνσταντίνου* έτσι, ώστε ο κανόνας πίστης '*Ιησούς είναι ο Κύριος*' διαστρεβλώθηκε τώρα στον κανόνα '*Ο 'Ιησούς και ο Αυτοκράτορας είναι οι Κύριοι*'. Πολλοί Χριστιανοί έβλεπαν έναν μεγάλο κίνδυνο γιά τον Χριστιανισμό στο γεγονός ότι ο *Κωνσταντίνος* «έξευγνίσσε» τις ήγετικές δυνάμεις της 'Εκκλησίας και, έτσι, η Θεολογία και η 'Εκκλησία συμβιβάστηκαν με τις δυνάμεις αυτού του κόσμου. Αδτοί οι Χριστιανοί, όμως, κηρύχτηκαν όπέρ ενός έδους διαμαρτυρίας κατά της κατεστημένης 'Εκκλησίας, η οποία έμεινε αναγκαστικά άκαρπη. Επήγαν, κυριολεκτικά, στην έρημο και εγκατέλειψαν Χριστιανισμό, Θεολογία και 'Εκκλησία στο βυζαντινό «κατεστημένο». Αδτή η εξέλιξη κυοφορούσε δύο μόνο δυνατότητες. Η την ύποταξη της θεολογίας και της 'Εκκλησίας στη θέληση του Κράτους ή την *ανάληψη* της κοσμικής εξουσίας από την 'Εκκλησία. 'Ενώ τό *άνατολικό τμήμα* της χριστιανισμένης *ήταν υποχρεωμένο*, γιά πολιτικούς και κοινωνικούς λόγους, να αποφασίσει γιά την πρώτη δυνατότητα, το δυτικό τμήμα *μόρρεε να επιλέξει* τον δεύτερο δρόμο.

IV

4η Ὑπόθεση: Στὴν Ἀνατολή, ἡ θεολογία καὶ ἡ Ἐκκλησία υπέκυψαν στὴ θέληση τῆς πολιτείας καὶ ἔτσι προήλθε ἡ *Αὐτοκρατορική Ἐκκλησία*. Ἀντιθέτα, στὴ Δύση, ἀναπτύχθηκε ἡ *Παπική Ἐκκλησία*, δηλαδή ἡ ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ Πάπα, ἡ ὁποία βρίσκεται στὴν πρωτοκαθεδρία τῆς θεολογικῆς τῆς δικαιολόγησης. Ἐδῶ στὴ Δύση, ζοῦμε τὴν παραμόρφωση μιᾶς ἄλλης βαρυσήμαντης ἀλήθειας τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἀναφερόταν στὴν Καινὴ Διαθήκη, διὰ οἱ Ἀπόστολοι δὲν μποροῦν νὰ ὀνομάζουσιν ἑαυτοὺς οὔτε δάσκαλο οὔτε ἀρχηγό οὔτε πατέρα· «εἰς γὰρ ὑμῶν ἐστὶν ὁ διδάσκαλος, ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε» (Ματθ. 23,8). Ἐτσι, προήλθε, στὰ πλαίσια τῆς μεσαιωνικῆς Ἐκκλησίας, μία τάξη, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ἀκριβῶς ἀντιθέτα ἀπὸ διὰ ἀπαιτεῖ ἡ Καινὴ Διαθήκη. Γιατί ἡ τάξη αὐτὴ δὲν παριστάνει τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα πιστὸ ἀντίγραφο τῆς πυραμιδοειδοῦς πατρικῆς τάξης (vater ordo) τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία στηριζόταν στὴν ἀνισότητα ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, στὸν καταναγκασμὸ, τὴν ἀνελευθερία καὶ τὴν ἀμάθεια, καὶ ἡ ὁποία ἱεροποιήθηκε μεταγενέστερα ἀπὸ θεολογία καὶ Ἐκκλησία.

Στὴ Δύση, θεολογία καὶ Ἐκκλησία προκαλοῦν ἱεροποίηση τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἄνθρωπο, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἐπίδραση ἀποδεικνύονται πειστικά μὲ ἀπλὴ ἀναφορά χαρακτηριστικῶν λέξεων, ὅπως κληρικαλισμός, ὑποτίμηση καὶ ἀναθεματισμός τῆς γυναικας, δίκες καὶ κυνήγι μαγισσῶν ἡ ἀνάμιξη στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου μέσω μιᾶς ἐχθρικής γιὰ τὸ σῶμα σεξουαλικῆς ἠθικῆς.

Πόσο ἀπομακρύνθηκαν θεολογία καὶ Ἐκκλησία κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός διὰ ἐπικύρωσαν καὶ ἀνάπτυξαν περαιτέρω μιὰ τάξη, ποὺ βασιζόταν σὸ *κρίνειν* καὶ σὸ *ἐκδικεῖσθαι*. Ἡ Καινὴ Διαθήκη, ὁμῶς, λέγει «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθήτε» (Ματθ. 7,1)· «οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ» (Ἰωάν. 3,17)· «ἐν ᾧ γὰρ κρίνετε τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνετε» (Ρωμ. 2,1) καὶ «σὺ δὲ τίς εἰ δὲ κρίνεις τὸν ἕτερον» (Ἰακ. 4,12). Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς νοθεύει ὄχι μόνο τότε τότε ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰώνιους Φαρισαίους «ὕμεις κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε· ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα» (Ἰωάν. 8,15).

V

5η Ὑπόθεση: Ἐάν θέλουμε νὰ ἐπισημάνουμε τὰ οὐσιαστικά χαρακτηριστικά τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ σταματήσουμε σὲ δύο κύρια σημεῖα τῆς κοινωνίας αὐτῆς: στὴν κάθετη δομὴ τῆς καὶ τὴν κοινωνικοπολιτικὴ ἀνηλικιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, στὰ πλαίσια τοῦ φεουδαλισμοῦ, ἔπρεπε νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἐνεργεῖ ἔτσι, ὅπως νομίζαν ὁρθὸ οἱ «Κύριοι», οἱ ὁποῖοι βρίσκονταν στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδας τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας. Θεολογία καὶ Ἐκκλησία συμπεριφέρονταν ἀπέναντι στὴ δομὴ αὐτῆς τῆς μεσαιωνικῆς ἐκκλησίας ἔτσι, ὥστε δὲν μπορούμε νὰ τὶς χαρακτηρί-

σουμε μόνο συντηρητικές—μὲ τὴν ἔννοια τῆς διαφύλαξης καὶ τῆς ἐπιμονῆς. Ἡ θεολογία παρέδωσε στὴν Ἐκκλησία τὸν ἀπαράιτητο ἰδεολογικὸ ἐξοπλισμὸ γιὰ τὴν ἱεροποίηση τῆς κάθετης δομῆς τῆς φεουδαλικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία, ἀπὸ ἐδῶ καὶ σὸ ἐξῆς, σάν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡθελιμένη τάξη, μπόρεσε νὰ ἐπικρατήσει, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, στὶς δύο σφαῖρες: στὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ στὴν κοσμικὴ. Καὶ τὰ δύο, ὁμῶς, τόσο ἡ κάθετη δομὴ τῆς φεουδαλικῆς κοινωνίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ ἡ ἀνηλικιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀντιλέγουν στὴ θεμελιώδη ἀλήθεια τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης «οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (2. Κορ. 3,17). Στὸν Μεσαίωνα, μὲ τὴν ὁλοκληρωτικὴ προσαρμογὴ τῆς θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας στὶς προϋπάρχουσες τάξεις, ζοῦμε τὸ ἀποκορύφωμα τῆς κοσμικοποίησης τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Δὲν ἔγινε ὁ κόσμος χριστιανικὸς ὅπως νομίζουν πολλοὶ θεολόγοι— ἀλλὰ ὁ Χριστιανισμὸς ἔγινε ὁμοῖος μὲ αὐτὸν τὸν κόσμον.

Τὴν ἀνελευθέρωση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια δεσμὰ τοῦ μπόρεσε νὰ πετύχει μόνο ἐκεῖνος ποῦ, δυνάμει τοῦ προσωπικοῦ του χαρίσματος, ἦταν σὲ θέση, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ θεμελιωδῶς ἀληθειῶν τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, νὰ ἀποκαλύψει καὶ τὰ δύο ὡς μὴ χριστιανικά: τὴν πολιτικὴ θεολογία καὶ τὴν Ἐκκλησία ἀπ' ἐνός καὶ ἀπ' ἑτέρου τὶς τάξεις ποὺ καθιερώθηκαν ἀπὸ τὴν θεολογία καὶ τὴν Ἐκκλησία. Ὁ *Μαρτίνος Λούθηρος* καὶ ἡ μεταρρύθμιση ποὺ ἔφερε συντέλεσαν ἀποφασιστικά στὴν ἀποκάλυψη αὐτῆ.

Ἡ λέξη μεταρρύθμιση (*reform* ἀπὸ τὸ λατινικὸ *reformatio*) σημαίνει *ἀναμόρφωση* καὶ *ἀνανέωση*. Ἡ ἀναμόρφωση καὶ ἀνανέωση, ποὺ ἔφερε ἡ μεταρρύθμιση, στηρίζεται στὴν πεποίθηση τοῦ Λουθήρου διὰ ὁ Θεὸς δὲν μπορεί καὶ δὲν θέλει νὰ ἀφήσει κανέναν νὰ κυβερνᾷ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀτόμου. Ὁ θρησκευτικὸς ἄνθρωπος ὡς υπεύθυνος, χριστιανικὴ προσωπικότητα ἐπαίρει τὸν ἑαυτό του. Ἐτσι, ὁ ἀτομικισμὸς στὴ Δύση ὑφίσταται θεολογικὴ νομοποίηση καὶ θρησκευτικὴ ἐπικύρωση ποὺ δίνει στὸ άτομο καινοῦργιες εὐκαιρίες νὰ ἀναζητήσει, νὰ βρεῖ καὶ νὰ πραγματοποιήσει τὴ σωτηρία τοῦ ἀνεξάρτητου ἀπὸ τὸ συλλογικὸ, δηλαδή μὲ αὐτόνομο σκέψη καὶ πράξη. Ὁ ἄνθρωπος μπορεί νὰ σκέπτεται· ἔτσι, μπορεί νὰ ἀνακαλύψει διὰ τὴ κακὴ τὴν κατάστασις εἶναι ταυτοσημὴ μὲ τὴν ἀνηλικιότητά του, γιὰ τὴν ὁποία «εὐθύνεται ὁ ἴδιος». Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα, ἐλπίζει νὰ μπόρεσι νὰ ἀλλάξει τὴν κατάστασις αὐτῆ, μὲ τὸ νὰ διακηρύξει ὡς ὑψιστὴ ἀξία τὴν *ἐλευθερία* ἀπὸ κάθε κηδεμονία.

Ἐπειδὴ, ὁμῶς, ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι καὶ ἐλευθερία, ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ ἱσχυρισθῶμετε διὰ, μὲ τὴν ἀρσὴ τῆς ἀνηλικιότητας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀνθρωπότητα πλησιάζει ἐκεῖνον ποὺ ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἤθελε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἐτσι ἰδωμένη ἡ μορφή τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ἐδῶ καὶ σήμερα ζοῦμε, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ τελικὸ προϊόν τῆς ἐκ νέου ἀνακαλύψεως μερικῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Δὲν εἶναι δυνατό, βέβαια, νὰ χαρακτηριστεῖ ἡ κοινωνία αὐτὴ ὡς χριστιανικὴ, ἐνεργεῖ ὁμῶς σάν καταλύτης τῆς θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀναγκάζοντάς τες νὰ ἀνανεωθοῦν,

σύμφωνα με το πνεύμα της διδασκαλίας του Χριστού, έτσι ώστε, μετά τη θρησκευματοποίηση του Χριστιανισμού, να τεθεί σε κίνηση ένας εκχριστιανισμός του θρησκευματος, ο οποίος δεν θα μένει χωρίς συνέπειες για την κοινωνία.

VI

6η Υπόθεση: Ο Μαρτίνος Λούθηρος συνέβαλε μὲν αποφασιστικά στην ἀπελευθέρωση του ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀνηλικιωτικότητα του, υπέκυψε ὅμως αὐτός ὁ ἴδιος καὶ ἡ θεολογία του στὴν κάθετη δομὴ τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ζοῦσε καὶ δροῦσε. Πρὸ πάντων, ὅμως, δὲν ἐπέτυχε τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ατόμου ἀπὸ τὴν πολιτεία. Ἀντίθετα, ἡ θεολογία τοῦ Λουθήρου παρέλαβε ἔννοιες, ὅπως «ἀρχή», «διαταγή», «ὁπακοή», «ἄρχειν», «ὠπηρετεῖν» καὶ παρόμοια, τὶς ἐπικύρωσε, καὶ ἐστὶ συνετέλεσε καὶ αὐτὴ, ὥστε ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἄνθρωπο νὰ ἐρμηνεύεται μέχρι τὸν 18ο αἰώνα ὡς ἐπιθυμητὴ ἀπὸ τὸν Θεό.

Τὸ γεγονός, ὅμως, ὅτι ὁ Λούθηρος καὶ ἡ μεταρρυθμιστὴ βοήθησαν τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀναγνωρίσει τὸ οὐσιαστικὸ τὸν δικαίωμα γιὰ ἐλευθερία, τοῦ ἄνοιξε τὸν δρόμο πρὸς τὸ ἐλεύθερα σκέπτεσθαι καὶ πράττειν. Ὁ ἐλεύθερα σκεπτόμενος ἄνθρωπος δὲν ἀνακάλυψε μόνον τὴν ἀξία τῆς ἐλευθερίας του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξία ἄλλων ἀξιών, τὶς ὁποῖες ὀφείλουμε στὸν Χριστὸ καὶ σὸ Εὐαγγέλιό του. Πρὸ πάντων— κοντὰ στὴν ἐλευθερία— ἀναγνωρίστηκαν οἱ ἀξίες ἰσότητά καὶ ἀδελφικότητα τῶν σημαντικῆς καὶ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὸν ἐνανθρωπισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ὁ σοσιαλισμός, ἡ κοσμοποίηση καὶ παρόμοια φαινόμενα συνετέλεσαν, ὥστε τὰ ἰδανικά ἐλευθερία, ἰσότητα καὶ ἀδελφικότητα, πού ἀναγνωρίστηκαν ὡς ὑψιστές ἀξίες, νὰ γίνουν τὸ θεμέλιο τῆς νέας ἐκείνης κοινωνικῆς τάξης, πού τὴ χαρακτηρίζουμε *δημοκρατική*.

Ἡ τάξη αὐτὴ, μὲ τὴ σειρά τῆς, διευκόλυνε τὴ δημιουργία νέων θεολογικῶν τάσεων, πού ἐτοίμασαν τὸν δρόμο γιὰ ἓνα νέο Χριστιανισμό, ὁ ὁποῖος ἀναποκρίνεται περισσότερο στὸ πνεῦμα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπὸ ὅσο ἡ προηγούμενη «πολιτικὴ θεολογία», μεταξύ ἄλλων καὶ ἐπειδὴ μπόρεσε νὰ ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὶς δυνάμεις του, γιὰ νὰ ὑπηρετήσει μόνον τὸν Χριστὸ καὶ *ὅλους* τοὺς ἀνθρώπους. Ἐτσι, δημιουργήθηκε στὰ πλαίσια τῆς θεολογίας καὶ τὸν Ἐκκλησιῶν, μία διαδικασία τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἀναποκρίνεται στὸ ἐπαναστατικὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖο μόνον ἐκεῖ ὑπάρχει, δπου κάθε ἄνθρωπος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ καὶ λοιπὴ προέλευσή του, παριστάνει ὅτι *πολύτιμο* μπορεί γενικά νὰ ὑπάρξει.

VII

7η Υπόθεση: Ἡ κοινωνικὴ τάξη πού δημιουργήθηκε μετὰ τὴν ἐκ νέου ἀνακάλυψη τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τοῦ Εὐαγγελίου, πού τὴ χαρακτηρίζουμε *δημοκρατική*, ἐπέδρασε καὶ ἐπιδρὰ πολύπλευρα στὴ θεολογία καὶ στὶς Ἐκκλησίες. Ἐτσι, τὶς ἀνάγκασε νὰ ἐπανεξετάσουν τὶς σχέσεις τους μὲ τὴν πολιτεία,

νὰ θεωρήσουν κριτικὰ τὸ κοινωνικὸ τους παρελθόν καί, πρὸ πάντων, νὰ καταγγέλλουν τὶς διασπάσεις καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς πού ἐπικρατοῦν ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανούς καὶ στὶς Ἐκκλησίες, καὶ στὰ δόγματα τους. Ἐτσι, γεννήθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα φαινόμενα τοῦ αἰώνα μας, δηλαδὴ ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση καὶ τὸ οἰκουμενικὸ πνεῦμα πού τροφοδοτεῖ αὐτὴν τὴν κίνηση.

Γιὰ τὸν γνώστη τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως δὲν ὑπάρχει καμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ κίνηση αὐτὴ δημιουργήθηκε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ μὴ θεολογικῶν, πολιτικῶν ἢ κοινωνικῶν παραγόντων, ἀκριβῶς ὅπως εἶχαν γίνει παλαιότερα οἱ χωρισμοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, πού τὰ μὴ θεολογικὰ αἰτία τους παραγωγίζονται γιὰ χάρι μιάς μονόπλευρης θεολογικῆς καὶ, ἰδιαίτερα, δογματικῆς ἐρμηνείας. Ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση θέλει νὰ δημιουργήσει ἐπὶ θρησκευτικοῦ ἐπιπέδου ἐκείνη τὴν *παγκόσμια κοινότητα*, πού τὴν ἐπιδιώκουν ἄλλοι θεσμοὶ ἐπὶ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου, μὲ περισσότερὴ ἢ λιγότερὴ ἐπιτυχία. Ἐπειδὴ ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση, πολιτικά καὶ κοινωνικά, δεσμεύεται ἰσχυρά, δὲν ἀνήκει μόνον, ὡς φορέας κοινωνικοῦ σκέπτεσθαι καὶ πράττειν, στὴν περιοχὴ τῆς θεολογίας, ἀλλὰ καὶ στὴν περιοχὴ τῆς κοινωνιολογίας.

Στὰ πλαίσια τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, παρατηροῦμε, ἐπὶ διενδοῦ καὶ διαδογματικοῦ ἐπιπέδου, ἐκεῖνο τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν κοινωνιολογία, πού κατ' ἀρχὴν βρισκόταν σὲ μικροὺς θεολογικοὺς κύκλους καὶ μόνον ἐπὶ περιφερειακῆς βάσεως. Θεολόγοι μὲ συναίσθηση τῆς εὐθύνης εἶδαν στὴν *κοινωνιολογία* μιά συγκεκριμένη δυνατότητα γιὰ τὴ διόρθωση τῶν μοιραίων σφαλμάτων τῶν συναδέλφων τους, ὁ ὁποῖο παραμελοῦσαν τὸν ἄνθρωπο ὡς ὁλότητα, δηλαδὴ ὡς ψυχωσωματικὸ ὄν, καὶ τὰ προβλήματα του, πού προκύπτουν ἀπὸ τὴ συμβίωσή του στὸν κόσμο μὲ τοὺς συνανθρώπους του, πρὸς χάριν ἑνὸς μονόπλευρου πνευματικισμοῦ.

Μὲ αὐξανόμενη ὅμως θεσμοποίηση τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, προέκυψε μία κατάσταση, πού μᾶς ἀναγκάζει νὰ χαράξουμε διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα σὲ ἓναν *πνευματικὸ* καὶ ἓναν *πραγματικὸ οἰκουμενισμό*. Στὰ πλαίσια τῆς θεσμοποίησης τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν, παρατηροῦμε ἓνα νεο-κονφορμισμὸ θεολογίας καὶ Ἐκκλησίας, πού τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ του εἶναι ὅτι, μὲ ταυτοχρόνιη διατήρηση τοῦ κονφορμισμοῦ παλαιοῦ τύπου, υἱοθετεῖ σύγχρονα ἢ τῆς μόδας θεολογικά φαινόμενα, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωση σὰν νὰ εἶχαν θεολογία καὶ Ἐκκλησία γιὰ νὰ προσφέρουν πραγματικά κάτι *νέο*. Ὅταν τὸ *κράτος* ἦταν μόδα, στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν μιλοῦσαν γιὰ Ἐκκλησία καὶ κράτος. Ὅταν ἡ λέξη *κοινωνία* ἦταν στὸ στόμα ὅλων, ἄρχισαν στὴ Γενεὴ νὰ μιλοῦν γιὰ Ἐκκλησία καὶ κοινωνία καὶ τώρα, πού κάθε μικρὸ παιδί μιλά γιὰ ἐπανάσταση, συζητοῦν καὶ στοὺς οἰκουμενικοὺς κύκλους γιὰ Ἐκκλησία καὶ ἐπανάσταση. Προφανῶς, ἐδῶ ὑπάρχει ἄλλειψη φαντασίας γιὰ ἓναν καλλίτερο κόσμο πού νὰ ἀναποκρίνεται στὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀπὸ πολλοὺς οἰκουμενικοὺς ἀξιωματοῦχους λείπει τὸ θάρρος νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐνερگوῦν μὴ-κονφορμιστικά. Γι' αὐτὸ, χρειάζονται τὴ

«θεολογική μόδα» σάν άλλοθι: άρα εΐναι άνίκανοι νά σκέπτονται *μοντέρνα*.

Καί όμως, ο οικουμενική κίνηση παραμένει ένα άποιο μετάλλευτα θεολογικό συμβάντα από την εποχή τής μεταρρύθμισης. Ό πνευματικός οικουμενισμός, πύ καθορίζεται από την κίνηση αυτή, γιά να νικήσει, πέν χριστιάνη -όν μηχανισμό πού πραγματιστικό οικουμενισμό. Επιβλήθηκε παντού, πλου σήμερα -πάρχουν χριστιάνοι, ό όποιοι θέτουν πύ ψηλά τού ότι είναι άνθρωποι καί χριστιάνοι από τή δογματική τους τοποθέτηση. Ό χριστιάνοι αυτοί, ελεύθεροι από τούς καταναγκασμούς τού νοσηρμού, παλαιοί καί νέου τύπου, ενεργούν ός πολλαπλασιαστές γιά τή σημερινή Οικουμενική, ή όποια γιά μέν όμιλες λίγο γιά τόν Θεό καί τόν Χριστό, πλησιάζει όμως περισσότερο έκείνο, τού όποιο αναγνωρίσαμε σάν θεολογία τής Καίνης Διαθήκης.

VIII

8η Υπόθεση: Ἐπίσης, καὶ ἡ καθολικὴ θεολογία δὲν ἔχει ἀμέτοχη στὴν κοινωνικὴ μεταβολή. Κατέβαλε τὴν ἐλκρινέστατη καὶ ἀριστερὰ προσπάθεια ποὺ ἐπιχειρήθηκε στὸν αἶωνα μας, γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν Δεύτερη Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ, γιὰ τὴν ὁποία τὴν πρωτοβουλία ἔλαβε ὁ Ἰωάννης ὁ 23ος, ποὺ τοποθετοῦσε τὸν Χριστὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιό του ὑψηλότερα ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες ἀξίες. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία διὰ τὸ Ἰωάννης ἐπιθυμοῦσε τὴν προσαρμογὴ στὸν κόσμο, ἡ ὁποία θελεῖ να μὴν εἶναι οὔτε ἀπλὴ ἀπομίμηση, οὔτε μὴ ἀρμονική, ἐλευθερὴ ἀπὸ ἐντάσεις, ἐξομολόγηση. Πρὸ πάντων ὅμως, εἶναι δύσκολο νὰ ἀποτιμηθεῖ ἡ σημασία τοῦ γεγονότος διὰ τὸ Ἰωάννης ἦταν ὁ πρῶτος πάπας, ὁ ὁποῖος διέκρινε καὶ ἀναγνώρισε τὴν ἐλευθερία σὰν οὐσιαστικὴ πνευματικὴ δύναμη.

Ἦσαν σκεφθεῖν ποῖο ρόλο εἶπαις στὴν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας τῆς ἀναγνώριση, ποὺ ἀκολοῦθησε ἀπὸ τὸν **Μαρτῖνο Λούθηρο** καὶ τὴ **Μεταρρύθμιση**, τὸν οὐσιαστικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἑλευθερία, δὲν εἶναι δόσολογὸν νὰ φαντασθῶμεν τὴν πραγματικὴ κοινωνιολογικὴ σημάσια ποὺ ταυρίσθαι στὴ Δεύτερη Σύνοδο τοῦ Βατικανού, ἡ ὁποία ὑπῆρξε φορέας τοῦ πνεύματος τοῦ **πάπα Ἰωάννη τοῦ 23ου**. Τὸ οἰκουμενικὸ ἔθνος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ Διάλογος, ποὺ ἐγίνε δυνατός μὲ τὸ ἄνοιγμα αὐτό, θά ἦταν π.χ. ἔδωκα, ἐὰν δὲν εἶχε υπάρξει προηγουμένως ἡ θέληση τοῦ **πάπα Ἰωάννη** νὰ θέσει τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία σὲ κίνηση, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἑλευθερώσει θεολογία καὶ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαϊκούς, ἀπὸ μιὰ δομὴ καὶ μιὰ νοοτροπία, ποὺ μᾶς θυμίζουν χαρακτηριστικὰ τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας, ὅπλα αὐτὴν καθεστὸς δομῆ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἀνελικτικότητας τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ *οἰκουμενικὸ ἄνοιγμα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας* εἶναι οἰκουμενικὸ ὑπὸ διπλῇ ἔννοια. Πρῶτον, ἐπειδὴ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶδεξε τὴν εὐλικρινή, ἐπιεικότητα τῆς καὶ ἔλθει σὲ συνομιλία με *ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως*, ὅπου ἐδῶ ἡ λέξη *Οἰκουμένη* παρουσιάζεται μὲ τὴν ἀρχικὴ τῆς γεωγραφικῆς ἔννοια, δηλαδή με τὴν ἔννοια ὅλης τῆς κατοικοῦμενης γῆς. Καὶ δεύτερο, ἐπειδὴ

ἡ Σύνοδος προσπάθησε νά ἀπευθυνθεῖ σέ *δλους τοὺς Χριστιανούς*. Ἐτοί, ἀπευθύνθηκε σέ μιὰ Οἰκουμένη, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Ὁριγένη (P.G., 13,336), ἀποτελεῖται ἀπὸ *δλους* τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπαπορθώθηκαν ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα καὶ πιστεύουν στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.

Εάν θέλουμε να κοιτάσουμε για τα συγκεκριμένα γνωρίσματα του οικουμενικού ανοίγματος της Καθολικής Ἐκκλησίας, πρέπει να αναστούμε το *Διάταγμα περί του Οικουμενισμού*. Γιατί, κατά τή γνώμη μου, στο έγγραφο αυτό πρέπει να αναζητηθούν οι σημαντικότερες τάσεις για ένα οικουμενικό άνοιγμα της Καθολικής Ἐκκλησίας. Εδώ εκφράζεται πολύ καθαρά ότι ἡ Καθολική Ἐκκλησία ἔχει τήν εὐκρινή ἐπιθυμία νά συνεργασθεῖ μέ δλους τοὺς χριστιανούς τοῦ Κόσμου καί μάλιστα γιά τή διάδοσι καί τήν πραγμάτωσι τῆς θέλησιν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

“Ὅμως, δὲν θὰ καταλάβουν ὅλοι τοὺς ἔγγραφο αὐτοῦ στὴ βαθεῖα τὸν ἔννοιον. Ὅλοι οἱ θεολόγοι ποὺ διαβάζουν αὐτὸ τὸ ἔγγραφο, ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ δικοῦ τους δόγματος, δὲν θὰ μποροῦν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸ «παπικὸ συμπλέγμα», τὸ ὁποῖο ὁδηγεῖ στὸ νὰ γίνεται αὐτὸ τὸ ἔγγραφο γιὰ τὸν οἰκουμενισμό μονό-πλευρα ἀντιληπτό. Ἐκείνος ὅμως ποῦ δὲν διαβάζει αὐτὸ τὸ ἔγγραφο μὲ ξένη νευαλία, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια, θὰ ἀνακαλύψει, μετὰς ἄλλων, ὅτι οὐτε ὁ πάπας, οὐτε ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησίαν ὀφείλουν νὰ εἶναι τὸ κέντρο τοῦ οἰκουμενισμοῦ, ἀλλὰ ὅτι ἡ μεταστροφή τῆς καρδιᾶς καὶ ἡ ἀγιότητα τῆς ζωῆς, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἰδιωτικὴ καὶ τὴν δημόσιαν προσευχὴ, πρέπει νὰ θεωροῦνται ἡ ψυχὴ τῆς ὁλόκληρης τῆς οἰκουμένης κίνησης. Ἐδῶ προκύπτει γιὰ ἕναν «πνευματικὸν οἰκουμενισμό», ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ εἶναι ἐγγύστης ὅτι ὁ καθολικὸς οἰκουμενισμὸς δὲν ἐκφυλίζεται σὲ μιά μονό-πλευρ. προσπάθεια γιὰ συσπείρωση ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν περὶ τὴν Ῥώμην. Διότι ὁ «πνευματικὸς οἰκουμενισμός» ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴ γνώμην μου, στὸ Διάταγμα περὶ τοῦ Οἰκουμενισμοῦ διακρίνεται περισσότερο ἀπὸ τὸν «πραγματιστικὸν οἰκουμενισμό», σήμερ ἀκριβῶς εἶναι τόσο ἀπαραιτήτος, γιὰ νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν μεγάλον κίνδυνον ποὺ ὑπάρχει στὸ ὅτι ἡ οἰκουμένη κίνηση μπορεῖ νὰ γίνει μιά κίνηση ποὺ θέλει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐνότητα μόνον ἐπὶ τῇ βάσει κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν σκέψεων, τεχνιτὰ καὶ *ἐπιφανειακά*.

Ἡ «πνευματικός οἰκουμενισμός» παραμένει ἡ σημαντικότερη ἐγγύηση διὰ τὴν ἐνότητα ποῦ θέλουμε νὰ πετύχουμε προκύπτει ἀπὸ ἕναν συνεπῆ **χριστιανικό τρόπο ζωῆς**. Μιά τέτοια ἐνότητα δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἔχει ὡς κέντρο τῆς τῆς Ἀθήνας, τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν Ρώμη ἢ τὴν Γενεύη. Μιά τέτοια ἐνότητα μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ εἶναι **μόνο χριστοκεντρική**. Μόνο ἕνας χριστοκεντρικός οἰκουμενισμός μπορεῖ νὰ προδιαθέσῃ ἀποδοξάζοντας ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν ἐνότητα, γιατί μόνο στὸν Χριστὸ ἀνήκει τὸ μέλλον. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐκεῖνος θὰ δημιουργήσῃ τὸ ἀριστό γιὰ τὸ λαὸ τοῦ, θὰ δείξῃ καὶ τὸν ἀριστό δρόμο γιὰ τὴν ἐνωση ὅλων τῶν ἀνθρώπων ποὺ πιστεύουν σ' αὐτόν καὶ θὰ ὁδηγήσῃ τοὺς ἐκλεκτούς τῶν ὁ ὁποῖοι αἰσχροὺς δὲν εἶναι αὐτοῦσμοι μὲ τοὺς «οἰκουμενικούς αἰσιωματούς», σ' αὐτόν τὸν δρόμο. Ἐνας καθαρά πραγματιστικός οἰκουμενισμός, ἀργὰ ἢ γρήγορα, θὰ δημιουργήσῃ νέες καταστάσεις συγκρούσεων. Γιὰ τὰ

περισσότερα σημεία συγκρούσεων έπρεπε και πρέπει να αναζητηθούν όλο και περισσότερο επί του πραγματιστικού και λιγότερο επί του θεολογικού πεδίου.

Είναι αλήθεια ότι, στο Διάταγμα περί του Οικουμενισμού, η Καθολική Έκκλησία εμφανίζεται γενικά ως η Έκκλησία, η οποία «κατέχει όλον τον πλοστό της υπό του Θεού άποκαλυφθείσης αλήθειας και τών μέσων έλέους». Όμως, η διαπίστωση αυτή θά μπορούσε να εκπλήξει μόνο εκείνους που ζουν με την έλπίδα ότι η Καθολική Έκκλησία μπορεί μόνη της να άμφισβητηθεί ως η Μία Άγία. Άκριβώς έτσι, αυτή η διαπίστωση μπορούσε να άπογοητεύσει μόνο όλους τούς όνειροπόλους, που δεν έχουν έννοήσει ότι ο οικουμενισμός δεν μπορεί να έξισωθεί με τό πρόβλημα ίδιων πεποιθήσεων ύπέρ μιάς τεχνητής ένότητας.

Χριστιανοί, όμως, οι οποίοι μπορούν να σκέπτονται «ρεαλιστικά» και με κατανόηση, δηλαδή οικουμενικά, έννοούν πολύ καλά ότι η Καθολική Έκκλησία δεν μπορεί και δεν πρέπει να αυτοαμφισβητηθεί. Γι' αυτό, χαίρεται όλοι τούς γεγονός ότι η Δεύτερη Σύνοδος του Βατικανού μπόρεσε να ψηφίσει ένα Διάταγμα περί του Οικουμενισμού, τό όποιο υπό τριπλήν έννοια μπορεί να χαρακτηριστεί ιδανικό. Πρώτο, γιατί εκθέτει τις ίδιες θέσεις σύντομα, άντικειμενικά και με σαφήνεια, χωρίς επί πλεονά να θίγει ανθρώπους άλλης πίστωσης. Δεύτερο, γιατί άναγνωρίζει ότι η άνανέωση της Έκκλησίας έχει «ιδιαίτερη οικουμενική σημασία», όπου σέ πρώτη θέση δόκειται αυτοκριτική. Και τρίτο, γιατί τό διάταγμα αυτό, από την άρχή ως τό τέλος, διακατέχεται από τό πνεύμα ότι η ένωση δεν μπορεί να είναι έργο ανθρώπων, αλλά τί πρέπει να έναποθέσουμε τις έλπίδες μας «τελείως στην προσευχή του Χριστού για την Έκκλησία, στην άγάπη του πατέρα προς έμάς και στη δύναμη του Αγίου Πνεύματος».

Αυτά τά τρία σημεία πού, κατά τη γνώμη μου, καθορίζουν τόν ιδανικό χαρακτήρα του Διατάγματος περί του Οικουμενισμού, είναι δυνατό να χρησιμεύσουν συγχρόνως ως κατευθυντήριες γραμμές πρακτικής οικουμενικής εργασίας. Έτσι, πρέπει να μάθουν όλες οι Έκκλησίες ότι ο οικουμενισμός δεν μπορεί να είναι ένας ψευτικός ειρηνισμός. Δεν πρόκειται εδώ ή πολεμική, ή όποια άλλοτε δημιουργήθηκε από τη Θεολογία και τούς θεολόγους κατ' έξοχήν θρησκευτικό φανατισμό και φανατικούς, να αντικατασταθεί από ειρήνη που μοιάζει με την ήσυχια νεκροταφείου. Γιατί όλες οι Έκκλησίες πρέπει να άποτελούνται από ανθρώπους, για τούς όποιους βασικά ισχύει μόνο μία έκλογή και μάλιστα Χριστός ή τίποτε. Έπειδή όμως κάθε άνθρωπος, ό όποιος θέλει να ζει κάθε μέρα από την πίστη του, διαμορφώνει την έπαφή του με τόν Θεό δυναμικά και προσωπικά, δεν είναι δυνατό μιά έξίσωση είς βάρος της άνομιότητας να βοηθήσει και να προάγει ούτε τις Έκκλησίες ούτε τόν Χριστιανισμό ως σύνολο. Γι' αυτό, οικουμενικά σκέπτεσθαι και ένεργείν δεν σημαίνει: σκέπτεσθε και ένεργείτε ακριβώς όπως οι άλλοι. Μία οικουμενική θεολογία δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να είναι ούτε πολεμική ούτε ειρηνική. Μία οικουμενική θεολογία πρέπει να είναι μία έννοουσα θεολογία. Όπου δεν άναφέρω έννοουσα θεολογία, έννοω λιτά και άπλά την ικανότητα να μωρῶ να ξεχνῶ τις ίδιες θέσεις χωρίς να τις εγκαταλείπω. Έτσι, μωρῶ, χωρίς καμιά επιβάρυνση, να εισέλθω

στή θέση του συνομιλητή μου, για να ζήσω, από τη θέση αυτή, τις ίδιες τον περί πίστωσης. Έάν και ο συνομιλητής μου κάνει τό ίδιο, μπορεί να προκύψει ένας διάλογος, ό όποιος πραγματικά είναι κάτι περισσότερο από φλυαρία. Όποιος δεν άκούει με κατανόηση τί έχει να πεί ο άλλος, κάνει τόν έαυτό τόν ένοχο μιάς άπρόσεκτης άκράσεως και πλανάται με τη συναισθητική, και όμως, γνωρίζει τί έχει να πεί ο άλλος. Έδώ πρόκειται—για να άναφέρουμε τόν *Dietrich Bonhoeffer*—για μιά άνυπόμονη άπρόσεκτη άκράση, ή όποια περιφρονεί τόν άδελφό και περιμένει πότε να πάρει ο ίδιος τόν λόγο και να άπαλλάξει από τόν άλλο. Αυτό δεν είναι εκπλήρωση της άποστολής μας, και είναι βέβαιο ότι, και εδώ, στη στάση μας προς τόν άδελφό, άντικατοπτρίζεται μόνο ή σχέση μας προς τόν Θεό.

Έπειδή τό οικουμενικό άνοιγμα της Καθολικής Έκκλησίας, μετά από τη Δεύτερη Σύνοδο του Βατικανού, καθιστά δυνατό όχι μόνο τόν Διάλογο με όλους τούς χριστιανούς αλλά και τόν Διάλογο με όλους τούς ανθρώπους καλής θελήσεως, προσφέρεται στην Καθολική Έκκλησία ή ευκαιρία να άνανεωθεί με άξίες, οι όποιες πρωτίτερα ήταν δυνατό να άναπτυχθούν και να πραγματοποιηθούν μόνο έξω από την Έκκλησία. Έτσι, μπορεί ο κόσμος να έπιστρέψει στην Καθολική Έκκλησία και στη θεολογία της μερικές χριστιανικές άξίες, τις όποιες έχάρισαν κάποτε στόν κόσμο ή θεολογία και ή Έκκλησία, για να τις ξεχάσουν οι άνθρωποι μετά ή και να τις καταπολεμήσουν ύπέρ τών αξιώσεων ισχύος για την κυριαρχία επί τών ανθρώπων. Ό έπονομαζόμενος εκλαϊκευμένος κόσμος μπορεί με αυτό να συντελέσει, ώστε να επέλθει μιά άποεκκλιση της θεολογίας και της Έκκλησίας, ή όποια θά μπορούσε να παρατηρηθεί στό ότι θεολογία και Έκκλησία δεν καταβάλλουν πλέον προσπάθεια για την εγκαθίδρυση μιάς στατικής χριστιανικής παγκόσμιας κατάστασης». Η έκλογή είναι μία θεολογία και μία Έκκλησία, οι όποιες έλεύθερες από όλους τούς έξαναγκασμούς αυτού τό κόσμου μπορούν να συμπεριφέρονται έτσι, ώστε κάθε άνθρωπος να έχει τη δυνατότητα να πληροφορείται τη θέληση και τη δύναμη εκείνου τό άόρατου ανθρώπου, στόν όποιο ο Χριστιανισμός όφείλει τό όνομά του.

IX

9η Υπόθεση: Ό μετασυνοδικός Καθολικισμός δείχνει ότι ή μεγαλύτερη άδυναμία της καθολικής θεολογίας βρίσκεται στην προηγουμένη ισχύ της. Με τό ότι βοηθήσει παλαιότερα τόν Χριστιανισμό να επιβληθεί ως χριστιανικός θεσμός, ό όποιος πίστευε ότι μπορεί να έκτελέσει και να διαφυλάξει μιά χριστιανική παγκόσμια κατάσταση, συντέλεσε στη δημιουργία μιάς παράδοσης, που έμποδίζει όχι μόνο την έλεύθερη εξέλιξη του κάθε καθολικού, αλλά και τη δική της άνανέωση. Η παράδοση αυτή στηρίζεται σέ μιά κοινωνική τάξη, ή όποια μάλιστα, στά πλαίσια της έπονομαζόμενης Χριστιανικής Δύσης, έχασε πολύ σέ σπουδαιότητα και ισχύ. Έπειδή όμως αυτή ή τάξη της θεολογίας και της Έκκλησίας, επιθυμητή από τόν Θεό, έπικυρώθηκε και θαγασιάστηκε, ή από τό πνεύμα αυτής της τάξης ζωσα θεολογία και έκκλησιαστική πα-

ράδοση παίρνει ἀπόλυτη ἀξία καὶ μεταβάλλεται δι' αὐτοῦ σέ παράδοση. Ἐνῶ ὁ κόσμος, μέ τήν ἐντύπωση τῶν ἰδανικῶν ἐλευθερία, ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα, μπόρεσε νά ἐλευθερωθεῖ γρήγορα ἀπό τὸ συννοήλευμα ἀπάνθρωπων κοινωνικῶν δομῶν, ἡ Ἐκκλησία ἐμεινε ἀχόρμα μέσα σ' αὐτές τίς δομές. Γιά νά μὴ ἀμφισβητηθεῖ ἡ ἀξιοπιστία τους, ἀναγκάστηκαν θεολογία καὶ Ἐκκλησία νά κηρύξουν τὰ ἐκλαϊκευμένα περιεχόμενα καὶ τίς μορφές τους ὡς ἱερά καὶ ἀμετάβλητα.

Μόνον ἓνας μέγας πάπας, μέ δεδηλωμένο προσωπικό χάρισμα καὶ μέ ἀπεριόριστη πίστη στὸν Χριστὸ καὶ στὸ Εὐαγγέλιό του, μπόρεσε νά ἐλευθερώσει τὸν Καθολικισμό ἀπὸ τὰ δεσμά του, γιατί στὰ δεσμά αὐτὰ ἀνήκει πρωτίστως ἡ θεολογικὰ ἐπικυρωμένη καὶ δογματικὰ θεμελιωμένη ἀπόλυτη ἰσχύς τοῦ πάπα. Αὐτὸν τὸν πάπα ἔβγαλε ὁ ἐπονομαζόμενος ἐκλαϊκευμένος 20ὸς αἰώνας· ὀνομαζόταν *Γιῶαννης*. Τὸ ἔργο ὁμῶς τοῦ πάπα Γεωργίου μετέθεσε δόξα κληρὸ τὸν Καθολικισμό, καὶ ἰδίως τῆς συνηθισμένης στὴν παράδοση ἱεραρχία, σέ μία κατάσταση φόβου, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀναγκάζει νά σκεφθοῦμε τὸν *Søren Kierkegaard*, πού χαρακτηρίζει τὸν φόβο *«ἀπάτη τῆς ἐλευθερίας»*. Παλαιότερα, θεολογία καὶ Ἐκκλησία χρησιμοποιοῦσαν τὸν φόβο τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ τοὺς ἐξαναγκάσουν σέ ὕπακοι. Σήμερα, θεολογία καὶ Ἐκκλησία φοβοῦνται οἱ ἴδιοι. Φοβῶνται ἀπὸ τίς δυνατότητες πού ἡ ἐλευθερία ἀφήνει ἀνοιχτές.

Μόνον ἐπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια μπορούν νά ἐρμηνεύθοιν φαινόμενα τοῦ μετασυννοδικοῦ Καθολικισμοῦ, ὅπως ἡ Ἑγκύκλιος *«Humanae Vitae»*, ἡ ἢ ἔσθι τῆς Ἱερραρχίας ἐναντι σημαντικῶν προβλημάτων, ὅπως ἐκεῖνον τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου. Ὁ φόβος, ὁμῶς, ἀπὸ τίς δυνατότητες πού δίνει ἡ ἐλευθερία, μπορεῖ νά ἐπιδράσει καὶ θετικά. Μπορεῖ νά διαφυλάξει τὸν Καθολικισμό ἀπὸ τὸν νεοκοινοφροισμό, ὁ ὁποῖος, πολλές φορές, ὀδεῖ τοὺς θεολόγους τῶν ἐναγγελικῶν ἐκκλησιῶν μέχρι τὰ ὅρια τοῦ γελοίου. Ἐάν αὐτὸς ὁ φόβος δὲν εἶναι μόνον γιὰ ἀπώλειες τοῦ ἰδίου κύρους καὶ τῆς ἰσχύος, ἀλλὰ εἶναι εἰλικρινής φόβος γιὰ τὴν τύχη τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπλήγηκε ἀπὸ αὐτὴν, τότε ὁ φόβος αὐτὸς εἶναι δημιουργικός καὶ στὴν κρίσιμη στιγμή αἱρεται μέ τὴν πίστι, ὅστε γιὰ τὴν τύχη τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ἀποφασίζουν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ὁ Θεὸς μόνον.

Χ

10η Ὑπόθεση: Ἡ ἐξέταση καὶ ἡ ἐμβάθυνση τῶν ἀλληλεπιδράσεων μεταξὺ θεολογίας καὶ κοινωνίας μᾶς βοήθησαν νά διατυπώσουμε ἑννέα ὑποθέσεις, πού ἡ χρησιμότητά τους ἔχει διπλὴ σημασία. Ἀφ' ἑνὸς, μᾶς βοηθοῦν νά φέρουμε πιο κοντὰ στή λύση τους τὰ προβλήματα πού προκύπτουν ἀπὸ τὴν δὴθεν «ἐκλαϊκευση» τοῦ κόσμου. Ἀφ' ἑτέρου, δείχνουν τὴ λειτουργία τῶν θεολόγων στὴν κοινωνία ὅσο τὸ δυνατό πιο ἀντικειμενικά καὶ χωρὶς δέσμευση ἀπὸ ἀξίες, ὑποδεικνύοντας τὴ στενὴ συγγένευσή τῆς θεολογίας μέ τίς ἐκάστοτε δομές καὶ τὰ κοινωνικά συστήματα, καθώς καὶ τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ μὴ χριστιανικούς καὶ μὴ θεολογικούς παράγοντες. Καὶ οἱ ἑννέα ὑποθέσεις

παρέχουν τὸ δικαίωμα νά διατυπώσουμε τὴ βασικὴ ὑπόθεση ὅτι ἡ ἐπονομαζόμενη «ἐκλαϊκευση» εἶναι ἑνας θεολογικός μῦθος. Οἱ ἑρευνές μου πού ἀποσκοποῦν στὴν ἐπαλήθευσή αὐτὴν τὸν ὑποθέτουν, καθώς καὶ τὸ ἀντίστοιχο ἱστορικό καὶ ἄλλο ὕλικό, ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησή μου ὅτι οἱ θέσεις πού δημιουργήθηκαν γιὰ τὴν ἐκλαϊκευση δὲν εἶναι κοινωνιολογικά ἀντιπροσωπευόμενες θέσεις, ἀλλὰ συστατικά στοιχεῖα ἐνὸς θεολογικοῦ πιστεύου. Τὸ πιστεῦαυ αὐτὸ θέλει ἡ νὰ ἀντικειμενικοποιήσῃ τὴν ὑποκειμενικὴ ἀπιστία τῶν φορέων τὸν ἡ εἶναι τὸ προϊόν μιᾶς ἀνιστορικῆς σκέψης, ἡ ὁποία πιστεῦει ὅτι μπορεῖ, στὰ πλαίσια μιᾶς περιπεσοῦσης στὸν ἐμπειρισμὸ κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας, νὰ ἐξακριβώσῃ μέ ἀριθμοὺς τὴν ὑπαρξὴ ἡ μὴ τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον, στὸν ὁποῖο ζοῦμε. Μπορεῖ εὐκολα νά ἀποδειχθεῖ ὅτι, ἐνῶ ποτὲ δὲν ὑπῆρξε οὔτε μπορεῖ νά ὑπάρξῃ μιὰ «ἐκλαϊκευση τοῦ κόσμου», ἀρκεῖ μιὰ ἐκλαϊκευση τῆς χριστιανικῆς πίστεως—μέ τὴν ἔννοια τοῦ: ὁμοῖος τούτῳ τῷ κόσμῳ γίνεσθαι—ἥδη μέ τὴν Κωνσταντινέιο καμπή, γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ ἀποκορύφωμά της μέ τὴν *δοκληρωτικὴ προσαρμογὴ* τῆς θεολογίας καὶ τῶν ἐκκλησιῶν στὶς εὐρεθείσες τάξεις. Ἐπειδὴ οἱ τάξεις αὐτές δὲν ὑπάρχουν πλέον, δημιουργεῖται ἀσυμφωνία ἀνάμεσα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸν κόσμον, πού οἱ ἐκκλησίες προσπαθοῦν νά ἄρουν μέ μιὰ *νέα εἰσοδο στὸν κόσμον*, τὴν ὁποία μπορούμε νὰ χαρακτηρίσουμε ὡς ἐκλαϊκευτὴ νέας μορφῆς καὶ ἡ ὁποία παίρνει τὴ διάσταση ἐνὸς νεοκοινοφροισμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς θεολογίας. Σ' αὐτὸ συγκαταλέγεται καὶ ἡ ἐκλαϊκευση τῆς θεολογίας, ἡ ὁποία πολλές φορές θέλει νὰ ἐπικρατήσῃ ὡς *κοινωνιολογία*. Ἐάν θέλουμε νὰ θεωρήσουμε τὴν ἐκλαϊκευση ὅχι ὡς ἐκλαϊκευση τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ ὡς ἐκλαϊκευση τοῦ κόσμου, ὑπὸ τὴν ἔννοια μιᾶς ἀποχριστιανοποίησης, πρέπει πρῶτα νά ἀποδείξουμε ὅτι ὁ κόσμος ἦταν κάποτε χριστιανικός καὶ ὅτι μπορεῖ ἐν γένει νά εἶναι χριστιανικός.

Οἱ γνώσεις ὁμῶς πού ἀποκτήσαμε σχετικὰ μέ τὴ λειτουργία τῆς θεολογίας μᾶς ἔδειξαν, σαφῶς, ὅτι ἡ θεολογία προσανατολιζόταν πάντοτε πρὸς τίς ὑφιστάμενες ἰδεολογίες, τὰ κοινωνικά συστήματα καὶ τίς δομές καὶ ὅτι γι' αὐτὸ δὲν ἦταν σέ θέση νὰ μεταβιβάσῃ στὸν κόσμον τὸν Χριστιανισμό, τὸν ὁποῖο μᾶς παρέδωσε ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸν Χριστιανισμό αὐτὸν ἀνακάλυψε ὁ κόσμος τῆς στιγμῆς πού ἀποκρίθηκε τὴν ἀνεξαρτησία του ἀπὸ θεολογία καὶ Ἐκκλησία ἡ—μᾶλλον—ἀπὸ τὴ στιγμή πού παρουσιάστηκε τὸ φαινόμενο, τὸ ὁποῖο οἱ θεολόγοι ἐρμήνευαν ὡς «ἐκλαϊκευση τοῦ κόσμου». Ἐνῶ θεολογία καὶ Ἐκκλησία παρέμειναν ἐξαρτημένες ἀπὸ τίς δομές, τίς ὁποῖες ἐπικύρωναν, ἀπέκτησε ὁ κόσμος τὴν ἀναγκαιὰ ἐλευθερία, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ὅτι εἶναι τὸ ἄλλα καὶ τὸ ὁμῶς τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, δηλαδὴ τὸν *νέον ἄνθρωπον*, ὁ ὁποῖος, μέ τὴν πίστη του, μπορεῖ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ κάθε ἐξαναγκασμό, γιὰ νὰ διαθῇ ὅλες τὸν τίς δυνάμεις γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας.

Αὐτὸς ὁ *νέος ἄνθρωπος* εἶναι ἡ μέγιστη ἐλπίδα ἀλλὰ καὶ ὁ μέγιστος κίνδυνος τῆς θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος συντελεῖ στὴν ἀνανέωση τῆς θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀναγκά-

ζοντάς τες σέ *ἀπεκλαΐκευση*, και ἐπομένως σέ ἐγκατάλειψη πληθώρας θέσεων τόσων αἰώνων. Ὁ ἴδιος *ἄνθρωπος* όμως μπορεί, σέ περίπτωση πού αὐτό μπορεί νά θεωρεῖται ὀριστικό και ὄχι προσωρινό—μέ τήν ἔννοια τοῦ χρονικοῦ—, νά ἐκθέσει σέ κίνδυνο θεολογία και Ἑκκλησία, καθιστώντας τες ἐξαρτώμενες ἀπό αὐτόν. Τότε όμως θά ἦσαν, θεολογία και Ἑκκλησία, ἐξαρτώμενες ὄχι ἀπό τόν αἰώνιο Θεό, ἀλλά πάλι ἀπό τόν ἐφήμερο ἄνθρωπο, και μάλιστα ὄχι ἀπό κάθε ἄνθρωπο, ἀλλά ἀπό ἕναν ὀρισμένο τύπο ἀνθρώπου: ἀπό τόν σημερινό ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος, μολονότι προσεγγίζει τόν τύπο ἐκείνου πού μπορούμε, μέ τό πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, νά χαρακτηρίσουμε *νέον ἄνθρωπο*, ἐν τούτοις εἶναι ἀκόμη πολύ μακριά ἀπό τόν ἰδανικό τύπο τοῦ *νέου ἀνθρώπου*, και ἔτσι εἶναι *ἀκόμη* πολύ μακριά ἀπό αὐτό τό ὁποῖο ἐπίστευαν ὅτι ἔχουν πετύχει παλαιότεροι ἄνθρωποι και κοινωνίες: ἕναν χριστιανισμό πού ἀνταποκρίνεται στή θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Θεολογία και Ἑκκλησίες μπορούν τότε νά δώσουν νέα ὄθηση στή θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἂν δέν προσπαθῶσουν νά διορθώσουν τά παλαιότερά τους μέ νέα σφάλματα. Στά παλαιότερα σημαντικότερα σφάλματα συγκαταλέγονταν ἕνας μονόπλευρος *θεοκεντρισμός* ἐπὶ ζημία τοῦ ἀνθρώπου και τῶν προβλημάτων του. Προσέτι, ἡ ἐνσυνείδητη ἢ ἀσυνείδητη περιφρόνηση τῆς θεμελιώδους ἀλήθειας, ὅτι δέν μπορούμε μέ τή βοήθεια τῆς ζωῆς, τῆς διδασκαλίας και τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ νά ἐπικυρώσουμε καμιά οἰ-

κονομική, πολιτική, ἢ κοινωνική *τάξη* ὡς ἐπιθυμητή ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Στά σύγχρονα σφάλματα πού ἤδη διαπράττουν θεολογία και κοινωνία, συγκαταλέγονται μεταξύ ἄλλων ὁ *ἀνθρωποκεντρισμός*, ὁ ὁποῖος κάνει τόν ἄνθρωπο ἐπίκεντρο ὅλης τῆς θεολογίας. Ἐπίσης, ἡ τάση νά ἱεροποιεῖται ἀντὶ τῆς *τάξης* ἢ *ἀταξίας* ὡς ἐπιθυμητή ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Και όμως, ὁ κριτικός παρατηρητὴς τῶν ἀλληλοεπιδράσεων μεταξύ θεολογίας και κοινωνίας μπορεί νά τρέφει τὴ δικαιολογημένη ἐλπίδα ὅτι θεολογία και Ἑκκλησία καταβάλλουν εὐλικρινή προσπάθεια νά καταλάβουν τόν σημερινό ἄνθρωπο και νά τόν βοηθήσουν. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος βοηθαί πάλι τὴ θεολογία και τὴν Ἑκκλησία, μέ τὴ σωστή του ἀνησυχία και κυρίως μέ τό *ζωηρό ἐνδιαφέρον του γιὰ τό νέο*, νά σκέπτονται πάντοτε, ὅτι μία ἀπὸ τίς σημαντικότερες μαρτυρίες τῆς Καινῆς Διαθήκης βρίσκεται στὴ φράση: «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα» (2. Κορ. 5.17). Στὸ νέο συγκαταλέγεται και τό γεγονός ὅτι θεολογία και Ἑκκλησία δέν μπορούν νά ἐξουσιάσουν οὔτε τόν σημερινό ἄνθρωπο οὔτε τόν κόσμον του. Καί εἶναι καλά ἔτσι. Γιατί, ἀφοῦ δέν θέλουν νά ἐξουσιάσουν, ἐπειδὴ δέν μπορούν νά ἐξουσιάσουν, ἀναγκάζονται νά ἀφήσουν τὴν ἐξουσία σ' ἐκείνον, τόν ὁποῖον ἐπικαλοῦνται: τόν μοναδικό *Κύριο*, τόν ὁποῖο μπορεί νά ἀναγνωρίζει ἕνας Χριστιανός: τόν *Ἰησοῦ*.